

A MAGYAR FILM ÖT ESZTENDEJE.

Irta: *Villani Lajos.*

NEM IS RÉGEN volt, hogy a moziszínházakból kidobták a rozoga zongorákat, számúzték a megélhetéssel küszködő zenészek kis csapatait. Chopin nocturnoi nem kísérik többé a gangsterfilmek borzalomjeleneteit, az illatos májusi éjszakákban nem Beethoven gyászindulója mellett csókolóznak a szerelmes párok. A vásznon a szájak mozgása megszűnt hiábavaló erőlködés lenni. A hangosfilm feltalálója életet lehelt a mozgó emberfigurákba, lehetővé tette a helyzetekhez alkalmazkodó zenei aláfestést, megnyitotta a film számára a művészi értékek birodalmát. Nekünk már úgy rémlik, mintha évtizedek választanának el a néma film korszakától, akárcsak a krinolin, a lóvasút, vagy a petróleumlámpa idejétől. Cecile B. Mille Keresztes Hadjárata úgy viszonylik a néma Quo Vadishoz, mint a mai áramvonalas mozdony ősehez, Stephenson első lokomotívjához.

Elvétve még akad olyan furcsa ember, aki visszasírja a néma filmet. Sebb volt, látványosabb volt, mert a kiállítás, a kép voltak fontosak. Szóval a szemet gyönyörködtette és nem volt színjátszás, ami nem lehet a film feladata. Igaz: a mai film már megközelíti a színjátszást, amelynek művészi színvonalát azonban soha elérni nem fogja. A gépzene sem tudja pótolni az eleven művészt. Így van ez a filmnél is; komoly vetélytársa a színháznak, melynek közönségét, már az olcsóbb jegyáraknál fogva is, elvonja, — mint művészi értéket, a kettőt összemérni azonban nem lehet. A beszéd, valamint a zene és kép összehangolásának lehetősége mégis oly eszközökkel gazdagították a filmet, hogy filmművészet létezését tagadni ma már nem lehetséges.

A hangos film amerikai találmány. Amikor megszületett, az új világ gyárai már berendezkedtek előállítására. Európa még nem. Hosszú időre tehát Hollywood lett a mozi birodalmának korlátlan ura. Európa, akárcsak a versenyző, aki nem ügyelt az indító jelre, nagy távolságban visszamaradt. Nem tellett azonban sok időbe, hogy a mi földrészünk ősi szellemi kultúrája a kezdett veszteséget behozza és erőteljesebben vitassa Amerikától az elsőséget, mint a némafilm utolsó éveiben, amikor a dollárok milliói szemképrázató jeleneteket varázsoltak elő és a filmelőállítás szinte egyedüli urává a pénz lett.

Sajnos, a pénz, a tőke, melyeket a múlt század szabadságelvei tettek oly nagy hatalmakká, legkegyetlenebb elnyomói azoknak, akik bennük hiányt szenvednek. Szegénységünkben, amelyet elszigeteltségünk tetéz, büszkék lehetünk tehát azokra az eredményekre, amelyeket a magyar filmgyártás az utolsó öt év alatt a hangosfilm jegyében felmutathat.

Ha a mai filmben művészetet keresünk, akkor az úgynevezett játékfilmekre kell elsősorban gondolnunk. Találhatunk azonban művészi értéket a kultúrfilmekben is, míg a szorosabb értelemben vett iskolai oktató és a hirdató filmeknél művészi szempontok kevésbé érvényesülnek. Bár az utóbbiakról felesleges volna itt megemlékezni, a teljesség kedvéért vegyünk szemügyre a magyar filmhírszolgálatot is.

A hetenkint változó Magyar Híradót a Magyar Filmiroda állítja elő,

amely 600 és egynéhány ilyen heti filmtudósítójával be tudná mutatni a vásznon országunk egész történetét az utolsó tizenegy esztendőben. Anyagát külföldi események felvételei egészítik ki, amelyeket csere útján kapunk. A Magyar Híradó kiválóságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy sikerült valamennyi európai államba, amelyek számba jöhetnek, az illetékes intézményekkel csere alapján a kapcsolatot megszervezni. Szívesen iktatja be a magyar filmtudósításokat minden külföldi híradó még akkor is, mikor nem számolhatnak be eseményekről, amelyek érdekességüknél fogva az újságot olvasó közönség figyelmét megragadják. Számos olyan kép kerül így a külföldre, mely országunk szépségeit, népünk szokásait mutatja be.

Kultúrfilmeket Magyarországon ugyancsak a Magyar Filmiroda állít elő. Két rövid film, melyek egyike a Hortobágyot, másika a szanyi népszokásokat örökíti meg, volt az első kísérlet a hangosfilm bevezetése után. Ezek azonban csak előfutárai a nagy, hangos Hungária-filmnek, amely 1933. év végén készült el. Ez az 1500 méteres film már nagyszabású alkotás, mely minden vonatkozásában bemutatja a magyar földet, annak népét, gazdasági értékeinket, kulturális felsőbbrendűségünket. Művészi megoldása páratlan. A zene, mely egymagában is szép, hatásos és vonzó, hozzásimul a képhez, illő kerettel egészíti ki azt, ami már egymagában is művészi és tökéletes. A rendezés könnyedséggel oldja meg az átmenetek itt-ott nehéz feladatait, friss és gyors iramot ad ott, ahol kell, hogy később megállhasson valamely szépséges magyar tájnál, ősrégi magyar dalnak mélabús hangjai mellett, mely magában foglalja ezer évnek a magyar föld szeretetével egybefonódó szenvedéseit és hitét. Megtaláljuk ebben a filmben a karcsú búzakalászkok hullámozó tengerének romantikáját, — felvonulnak itt, hol méltóságteljes tartásukban, hol vad szilajsággal a síkság magyarjainak büszke állatai, míg a főváros és a magyar sportélet képei a pezsgő élet lendületével peregnek le. Magyar ember, ha ezt a filmet végignézte, megismétli magában a Szózat fogadalmát, hogy «itt élned s halnod kell» — a külföldit a Hungária csábítja, csalogatja ebbe az ismeretlen szép országba. A magyar filmgyártás büszke lehet a Hungáriára, mely külföldi sikereivel is bebizonyította, hogy más hasonló filmekkel összehasonlítva is megállja a helyét. Szívesen fogadta a közönség és a kritika Batáviától Winnipegig mindenütt, tapsoltak neki a norvég iskolásgyermekek épp úgy, mint az északafrikai mozik színes látogatói és a délamerikai pampák lakói.

A Hungária óta három újabb szép kultúrfilmel köszönhetünk a Magyar Filmirodának. Az egyik a Magyar Falu, mely népszokásainkat mutatja be. Első díjjal tüntették ki nyáron a brüsszeli világkiállítás filmversenyén és most követi elődje a Hungária nyomán a sikerek útját. A második a Halali című vadászfilm. Ez az örökényi szarvasvadászatot örökíti meg ügyesen készített, szép felvételekkel. Nemzetközi elismerésben részesült a Halali is; az 1935. évi velencei nemzetközi filmkiállításon elismerő oklevelet nyert. Végül az utolsó, az alig megjelent Budapest Fürdőváros film, mely címének megfelelően fővárosunk fürdőit és gyógyforrásait mutatja be szakszerűen és e mellett művészi és izléesen.

Kultúrfilmjeink szép sikereiért meleg köszönettel tartozunk rendezőjünknek, Kandó Lászlónak. Művészi szeme, kiváló ízlése, biztos ítélőképessége emelték a magyar kultúrfilmet mai magas színvonalára.

Nem lenne teljes a felsorolás két, Budapestről készült film megemlítése nélkül, melyet két idegen vállalat — a francia «Osso» és az amerikai «Univer-

sal» — készített annak a rokonszenvnek viszonzásaképpen, amelyel mi őket fogadtuk, midőn Magyarországra jöttek filmeket gyártani.

A filmgyártásnak nehezebb, költségesebb, de kétségtelenül nagyobb lehetőségeket is nyújtó része a játékfilmek előállítására. Itt érezzük igazán a pénz hiányának egész ólomsúlyát, itt leginkább a béklyókat, melyek bennünk nyelvünk kevéssé ismert volta miatt a külföldön mozgásunkban akadályoznak. A kultúrfilmhez jó rendező, jó fényképész és jó zeneszerző elengedhetetlen. A játékfilmhez szükségesek még a szöveg, a színészek és a díszletek is. Mindez oly magas költséggel van egybekötve, amelyen nálunk nehéz fedezetet találni. Engedményeket kellett tehát tennünk és foglalkoznunk Budapesten idegennyelvű filmek gyártásával is. Nagyobbszabású játékfilmek költségeit egyedül a magyar közönségtől visszaszerezni ugyanis szinte lehetetlen. Külföldi piacokat kellett számításunkba bevonnunk, sőt itt-ott beérni azzal, hogy egyes nálunk gyártott filmjeink csak idegen nyelven kerüljenek a közönség elé. Tekintsük azonban magyar filmeknek azokat is, amelyek idegen tőkével, idegen nyelven, de itt készültek. Hisz magyar műteremben, magyar munkával állították őket elő, többnyire magyar színészek szerepelnek bennük és tárgyuk is magyar. Bírálattunkban legyünk jóindulatúak és elnézőek a magyar játékfilmgyártással szemben, mely ezer súlyos baj ellen oly csodálatos kitartással harcol. Aki a helyzet nehézségeit ismeri, tudja, hogy az elért eredmények csak elismerést és csodálatot érdemelnek.

Mi, akik a «Napkelet» magasabb eszményeit foglaltuk hitvallásunkba, persze nem lelkesedhetünk a könnyű fajsúlyú zenés vígjátékokért, melyek a mai magyar játék filmgyártás tekintélyes hányadát teszik ki. De lássuk be, a közönség igen nagy tömegei nem művészi élvezetet, hanem könnyű szórakozást keresnek a moziban. Ezeket a tömegeket rá kellett szoktatni a magyar filmre, mellyel szemben eleinte bizalmatlanok voltak és csak fokozatosan lehet komolyabb és magasabb értékű filmek élvezetére nevelni.

A hangosfilm megjelenése bennünket is mint meglepetés ért. Első hatása az volt, hogy a filmgyártás megállott. Be kellett várnunk, hogy egyedüli játékfilmek előállításával foglalkozó üzemünk — a Hunnia Filmgyár — az új találmánynak megfelelően berendezkedjék, a szükséges felvevőgépeket beszeresse. Így csak 1931. év áprilisában indulhatott meg újra a munka a «Kék Bálvány» című filmre írt zenés vígjátékkal. Ez a film azonban csak az elsőbbség jogán érdemel felemlítést. Kísérlet volt, első szárnybontogatás, melyet nyomon követ a második kísérlet és egyben első siker. Valamennyien emlékezünk még a «Hippolyt a lakáj»-ra. Zenés vígjáték volt ez, mely nem hagyott mélyebb nyomokat, de mulattatott és kacagtatott. Tapsaink azonban a magyar filmgyártásnak szóltak, mely ájultsága után magához tért és fel tudta ébreszteni a hit bizalmát. A Hippolyt sikere tehát biztatás volt a jövőre, úgy vállalkozóinknak, mint a Hunniának, mely mérlegét 1931-ben összesen három filmmel zárta le.

A kezdet biztatása nem volt eredménytelen. 1932-ben már komolyabb szövegek megfilmesítésére kerül sor és segítségünkre jön az idegen tőke is. Négy filmet a francia Osso, egyet a német Ufa állít a Hunniában elő. Közreműködik Annabella, az ismert francia film-színésznő és nálunk rendez Fejős Pál a külföldről hazatért magyar filmrendező. Az Osso-csoport itt forgatott filmjei Magyarországon kevésbé ismertek, mint a külföldön. Érdekes kísérlet volt kétségtelenül a «Tavaszi zápor» — Fejős rendezése —, melyben a beszéd csökken a hang egyéb eszközeinek növelésével és hatásosabb kidomborításá-

val szemben. Ennek a filmnek, melynek művészi értéke vitathatatlan, sikere volt a külföldön, nálunk azonban nem. Tárgya és szelleme nekünk nem lehettek rokonszenvesek. Az ugyancsak a Hunniában gyártott és az ismert Gallone által rendezett *Un fils d'Amérique* című francia zenés filmbohózatnak viszont osztatlan sikere volt. Jelentős eseményei végül ennek az évnek a «Vén gazember» és az *Itél* a Balaton bemutatásai. Előbbi az első, talán nem teljesen sikerült, kísérlet a magyar irodalom egyik remekének megfilmesítésére — utóbbi egy magyar népies legendát visz művészi tudással a vászonra. Néhány kisebb jelentőségű film tarkítja még 1932 beszámolóját, melynek összegezett eredménye nyolc gyártott film.

1933-ban már a Magyar Filmirodában is készült két kisebb játékfilm. Jelentőségük azonban ezeknek még nincs. A Hunnia műtermében többnyire magyar filmek készülnek, magyar vállalkozók részére. Hozzánk jön azonban az amerikai Universal, mely terveinél főként a vígjátékszerű filmeket és Gaál Franciska tehetségét veszi számításba. Az első ilyen kísérlet a «Pardon tévedtem», melynek közönségikere beváltotta a reményeket. Komoly művek is kerültek azonban bemutatásra; a «Bor» és a «Rákóczi induló». Mikszáth után tehát Gárdonyi és Herczeg (A Rákóczi-induló a Dolovai nábob leányából meríti tárgyát) remekei is felelevenednek a vásznon. Van eredeti magyar filmszöveg is: Iza néni, melynek hazafias érzületét, nemes szándékait a közönség több megértéssel fogadhatta volna. Ebben az évben tizenegy film készült Magyarországon.

Izmosodik és gyarapodik a magyar filmgyártás 1934-ben. A Hunnia tizenkét gyártott filmmel egyedül túlhaladja az előbbi évi egész eredményét. Az esztendő meghozza az első nemzetközi sikert; a «Tavaszi parádét», az Universal sajnos, csak német nyelven gyártott, kitűnően rendezett (Bolváry) kiváló szereplők (Gaál Franciska, Hörbiger, Albach Retty, Halmay) közreműködésével készült, szép kiállítású filmjét a velencei filmverseny aranyéremmel tüntette ki. A Tavasz Parádé, melynek tárgya is kedves, kísérőzenéje pedig kellemes és fülbemászó, ezt a sikert meg is érdemelte. Tetszéssel fogadta a Lido nemzetközi közönsége, a filmversenyen történt első bemutatásakor és nem maradt el a siker később sem. «Ida regénye», «Új rokon», «Iglódi diákok», a magyar irodalom tárházából veszik témájukat, továbbhaladva, igen helyesen a már megkezdett úton. Kiválóaknak azonban nem mondhatók és sikerük is messze elmaradt akár a «Péter» vagy a «Bál a Savoyban» és különösen a «Meseautó» című zenés filmvígjátékoké mögött.

Az elmúlt esztendő teljesítménye minden eddigéit felülmulja; tizenhat film a Hunniában, három a Magyar Filmirodában, melynek műtermeit fokozódó erővel veszi igénybe a magyar játékfilmgyártás. Liszt Ferenc a halhatatlan magyar zeneszerző emlékének hódolt a jubileumi év alkalmából a magyar filmművészet is a «Szerelmi Álom»-kal. Ezenkívül az év első fele csak kisebb értékű bohózatokat hozott, melyek egyike-másika szép sikert eredményezett. Ha azonban az év végére tekintünk, kigyúlnak a jövőbe vetett remény fáklyái, hitünk és bizalmunk megerősödnek. Új tehetségek erősítik a film, a legfiatalabb magyar művészi törekvés, harcospapatát, és mintha új utak tűnnének elő, melyek kivezetnek a művésziietlenség és középszerűség sűrű, tisztasoktól csak itt-ott megszakított, erdejéből. Örülünk, hogy Bulla Elma, a magyar színjátszás új büszkesége, immár gyönyörködteti a mozi közönségét is. Örülünk, hogy az «Új Földesúr»-ral megszületett az az izig-vérig magyar és komolyan művészi film, melyet a szigorú bíráló is legfeljebb azzal a kifogással illethet,

hogy több pénzzel még szebben is meg lehetett volna csinálni. És örülünk a «Café Moszkvá»-nak is, mely eredeti, komoly magyar filmszöveget, jó rendezésben és jó színészekkel visz a vászonra.

Várjuk a további tökéletesebb magyar filmeket. Legyen segítőtárs a mozi a magyar könyv, a magyar történelem, a magyar kultúrértékek népszerűsítésénél. Várjuk továbbá a magyar filmszövegíró, aki művészi értékű eredeti filmdrámát ír.

MARGITSZIGET.

*Zöld gyp, virágzó fák, madárcsicsergés,
a lomb között felhangzó hálacsengés.
Mégfoghatatlan ez a szép tavasz!
egyszerű szépség: százsorszép a fűben,
a szél virágszirommal rám havaz
s a napfény búcsúzól, eltűnőben
kigyullad még a szűz, tavaszi fákon.
Álmélkodom egyszerű csodákon.*

*Jobban el tudnám hinni a csodát
felnagyítva, groteszkül, mutatva fogát.
A gesztenye kinyílt, virágzó arccal,
villogó, zöld selyemben mind a fák,
táncraperdülnének szép tavasszal
s jelénk kacagva mondanák:
Csaló ugyan a napfény és meleg,
azért mi csak vigadjunk emberek!*

*Ha napsugártól megbolondulnának,
ágkarjukkal egymáshoz nyulnának,
fák, bokrok, virágok — egy sereg
görl, csupasz lábakkal, kerge táncban
madárjazz-szóra fűben hempereg.
Jobban elhinném: itt most égi nász van,
a napsugár a földre lebben
s új élet támad a rügyekben.*

*Jobban elhinném, ami hihetetlen
virágban, napsugárban, kikeletben,
egy víg grimászt, egy furcsa gesztust látva,
mint így az egyhangú, merev tavaszt;
ha volna harsogása, lenne gátja,
ez torlaszoló, halkitná amaz;
rokonabb volna, testvéribb veled
jelennek tükre: bomlott képzelet.*